

Vesa Korhonen & Markku Saarelainen

vesa.a.korhonen@staff.uta.fi, markku.saarelainen@uef.fi

Onko yliopisto-opetuksen muutoksella Januksen kasvot?

Tämän kaksoisteemanumeron aiheina ovat kansainvälistyminen ja oppimisympäristöt. Molemmat käsitteet ovat olleet viime aikoina runsaasti esillä yliopistokoulutusta koskevassa keskustelussa. Sekä yliopistojen johto että poliittiset ja kansalliset päättäjät, mutta myös Euroopan unionin kaltaiset ylikansalliset toimijat ovat ladanneet niihin paljon odotuksia ja toiveita.

Kansainvälistymisen ja oppimisympäristöjen käsitteitä yhdistää monimerkityksisyys. Usein jää epäselväksi, mitä niillä oikeastaan tarkoitetaan. Usein myös unohtuu, että näillä käsitteillä on juurensa tieteen opettamisen ja tutkimuksen historiassa, joten ne eivät viittaa pelkästään uusiin asioihin tai tulevaisuuteen. Tiede on periaatteessa aina ollut kansainvälistä, ja myös tieteen opettamisen käytännöillä – sillä, millaisena oppimisympäristön käsite on tiedemaailmassa ymmärretty – on niilläkin vuosisataiset perinteensä. Globaali tietotalous, maanosat ylittävä opiskelijaliikkuvuus, korkeakoulutuksen massoituminen ja kasvava digitalisaation merkitys tosin asettavat runsaasti vaatimuksia kansainvälistymiselle ja oppimisympäristöjen kehittämiseksi. Voidaankin aiheellisesti kysyä, onko yhteiskunnan yliopistolle asettama koulutus- ja sivistystehtävä peruuttamattomassa muutoksessa?

Kansainvälistymisen ja oppimisympäristöjen käsitteet tuodaan usein vahvasti esille tämän ajan ja lähitulevaisuuden kehittämisdiskursseissa, ja tästä käsiteparista ovat vähitellen muodostuneet nykyisen yliopistokoulutuksen muutosta kuvaavat Januksen kasvot, tosin hieman yksipuoliset sellaiset.

Janus oli alun perin roomalaisessa mytologiassa alkujen, loppujen, muutoksen, ovien ja porttien jumala. Janus kuvattiin kaksikasvoisena: toiset kasvot katsoivat menneisyyteen ja toiset tulevaisuuteen. Januksen kaksikasvoisuus yliopiston muutoksessa kulminoituu muutokseen yhdistettävien keinojen, kuten kansainvälistymisen ja oppimisympäristöjen kehittämisen, näkemiseen mahdollisuutena tai riskinä. Keskustelu on toistaiseksi kuitenkin ollut yksipuolista ja keskittynyt strategioiden luomiseen, joten riskit ja resurssit ovat jääneet vähäisemmälle huomiolle. Kansainvälistyminen on viime vuosina nähty laajempaan pyrkimyksenä luoda yliopistoille kansainvälistä profiilia tutkimuksessa ja opetuksessa, ja globaalin aseman tavoittelu esimerkiksi kansainvälisissä rankingeissa on muodostunut tärkeäksi päämääräksi ja maineen mittariksi sinänsä.

Korkeakoulutuksen kansainvälistyminen suuntaa yliopistossa opettavien huomion myös hyvin konkreettisiin muutoksiin, joihin olisi reagoitava jotenkin. Niihin kuuluvat esimerkiksi kansainvälisten vaihto- ja tutkinto-opiskelijoiden määrän kasvu, omien opiskelijoiden kotikansainvälistymisen kasvava tarve, kansainvälisten maisteriohjelmien tarjonnan laajeneminen, koulutusvientialoitteet sekä pyrkimys osallistua aiempaa laajemmin kansainvälisten opetus- ja tutkimusyhteistyöverkostojen toimintaan. Kääntöpuolena eli Januksen toiseen suuntaan katsovina kasvoina olisikin miettiä, miten korkeakoulut säilyttävät opetuksen ja oppimisen nykytason samalla kun ne haLuavat kasvattaa kansainvälisten opiskelijoiden määrää ja siirtää opettamaan yli kieli- ja kulttuurirajojen. On esitetty huolia opetuksen ja oppimisen laadun heikentymisestä opiskelijajoukon muuttuessa yhä heterogeenisemmaksi ja monikulttuurisemmaksi. Kansainvälistymisdiskursseissa myös pedagogiset ratkaisut ovat unohtuneet tai jääneet vähäiselle huomiolle toistaiseksi.

Perinteisen, valtaosin luento-opetukseen pohjaavan opetusmenetelmän soveltaminen näkyy yliopistojen opetusiloissa, joita on rakennettu tukemaan – perinteitä ylläpitäen – vallitsevaa näkemystä opettamisesta ja oppimisesta. Perinteistä luentomuotoista opetusta annetaankin yliopistoissamme edelleen varsin paljon huolimatta siitä, että opiskelijat eivät välttämättä osallistu luennoille, ja niistä saatu palaute on heikompaa kuin muusta opetuksesta, kuten Anne Pitkäranta toteaa Duodecim-lehden pääkirjoituksessa (Pitkäranta, 2013).

Tämän numeron artikkeleissa esitetään, että luento-opetuksen ongelmia pyritään usein ratkaisemaan vuorovaikutusta ja viihtyisyyttä lisäämällä. Tämä on eräällä tavalla siirtymävaihe kohti oppijakeskeisempää opetusta. Opetuksen ja oppimisen kehittäminen edellyttää kuitenkin uusien pedagogisten menetelmien soveltamista, jolloin on luovuttava vanhasta. Uusien opetusmenetelmien myötä myös yliopistojen oppimisympäristöjen on muututtava vastaamaan tarkoitustaan.

Tieto- ja viestintäteknologia mahdollistaa oppimateriaalin tuottamisen, jakamisen ja kuluttamisen digitaalisesti ja mobiilisti. Opettajan aineisto, luennot ja muu materiaali, voidaan jakaa opiskelijan omaan päätelaitteeseen minne tahansa milloin tahansa. Yliopiston opettajan asiantuntijuutta voidaan käyttää kontaktiopetuksessa kohdennetun oppimistavoitteiden kannalta vaativimman aineksen

opiskeluun, kun opiskelijan vastuulla oleva pohjatyö on tehty.

Oppimisympäristöjen kehitys seuraa käsitystämme oppimisesta. Oppijakeskeisyys ja vertaisopiskelijoiden huomiointi opetuksen toteutuksessa lisäävät itse- ja ryhmäopiskelutilojen tarvetta. Opettajajohtoinen opetus siirtyy verkkoon, joten ryhmäkeskeinen opiskelu opettajan kanssa edellyttää sekä opetustilojen että tieto- ja viestintätekniikan kehittämistä. Perinteiset luento- ja seminaarisalit säilyvät vielä pitkään, mutta niiden opetusmenetelmiä tukeva muuntojoustavuus joutuu kotukselle, kun opettajan asiantuntijuutta tarvitaan ryhmätyöskentelyn ja henkilökohtaisten oppimiskysymysten tueksi. Aula-, käytävä- ja yhteistiloja kehitetään palvelemaan opiskelua nykyistä monimuotoisemmin. Yliopistojen rakennukset omistava Suomen Yliopistokiinteistöt Oy pilotoi tällaisia ratkaisuja, etsii toimivia käytänteitä ja auttaa yliopistoja kehittämään oppimisympäristöjään.

Tämän numeron kansainvälistymiseen liittyvät tekstit tekevät näkyviksi niitä pedagogisia menetelmiä, joita kirjoittajat ovat miettineet ratkaisuksi kurssi-, kulttuuri- ja kielirajat ylittäviin oppimistilanteisiin. Erityisesti suomalaisten yliopistojen kieli- ja viestintäopintojen nykytilanne ja opetuksen uudistamisen tarpeet tulevat vahvasti esille.

Johanna Vaattovaaran tieteellinen artikkeli kertoo kielikeskusten kielenopettajien kielinäkemyksistä ja opetussellisista lähestymistavoista. Artikkelissa tuodaan esille erityisesti dialogisen kielinäkemyksen laajentamisen tarve kielenopettamisen perustana osana kansainvälistyvää toimintaympäristöä.

Kehittäminen ja kokeilut -osiossa Susanna Kohosen ja Laura Tammenlehdon artikkeli kuvaa englannin kieli- ja viestintäopintoja ja oikeustieteen opintoja integroivaa opetuskokeilua. Kokeilussa hyödynnettiin työpajatyöskentelyä ja työpajasuorituksia kurssisuorituksina sekä englannin kieli- ja viestintäopinnoissa että oikeustieteiden opinnoissa. Samoin Piia Jokirannan ja Tiina Nahkolan artikkeli kuvaa kielikeskuksen opetuskokeilua, jossa suomea vieraana kielenä opiskelevien ryhmä kehitti kulttuuritietoisuuttaan ja kielitaitoaan natiivien suomalaisten opiskelijoiden kanssa. Edelleen Juha Jalkasen, Merja Almonkarin ja Peppi Taalaksen artikkeli kuvaa kieli- ja viestintäopintojen uudistamisen tarpeita kansainvälistyvässä korkeakoulutuksessa ja siihen liittyvää suunnittelun prosessia.

Yleisesti tunnettua on, että oppimisen kannalta keskeytymätön kahden tunnin luento on tehoton. Oppijan kyky ottaa vastaan tietoa ja opettajajohtoista aineistoa heikkipä jo ensimmäisten 15–20 minuutin kuluessa. Luennoitsija voi elävöittää ja väljentää informaatiota oppimisen ja omaksumisen nopeuden kannalta helpommaksi. Monet opettajat ovatkin innostavalla tai muuten yleisöä vangitsevalla tavallaan jääneet opiskelijoiden mieleen. Opiskelijoiden huomiokykyä ja vireystasoa voidaan palauttaa antamalla heille sopivissa opetuksen kohdissa lyhyitä tehtäviä, joiden tarkoituksena on opiskelijan oman ajattelun aktivointi tai ajatusten vaihto toisten opiskelijoiden kanssa. Tätä voidaan tukea mobiili- ja verkkosovelluksilla, joiden avulla on helppo toteuttaa kyselyitä tai äänestyksiä luentojen aikana. Opiskelijoiden kysymykset luento-opetuksen tauottajina ovat myös yksi tapa antaa vuoro opettajalta

opiskelijoille. Anette Lundström ja Emma Kostainen kirjoittavat viestiseiniä käsittelevässä artikkelissaan, että viestiseiniä voi rohkaista opiskelijoita esittämään anonyymisti kysymyksiä, joita he muutoin eivät tohtisi esittää. Usein opettaja voi ottaa näistä palautteista aiheita keskusteluun ja vastata kysymyksiin. Harvoin viestiseiniä tai vastaava sovellus kuitenkaan ohjaa pääsääntöisesti opetuksen kulkua.

Luentosalien remontointi aiempaa viihtyisemmiksi ja erityisesti opetusmenetelmien mukaan joustaviksi yleisty. Yliopistokiinteistöt on rakennusteknisesti suunniteltu suurten luentosalien, laboratorioden ja seminaarisalien maailmaksi. Näitä reunaehtoja kunnioittaen on toisaalta pystyttävä etsimään ratkaisuja, jotka tukevat oppimista ja opetusmenetelmiä. Toimiva kokonaisuus voidaan rakentaa liittämällä tieto- ja viestintätekniikkaa ja sisustusarkkitehtuuri pedagogian rinnalle oppimisympäristöajattelun osaksi. Mika Pulkkinen ja Ritva Tuunila toteavat Modernit opetus-tilat yliopistossa -artikkelissaan, että yliopistopedagogiikan kehittymisen tulisi olla kaikkien muiden ratkaisujen perusta.

Keskustelua-osion tekstit liittyvät puolestaan kansainvälistymiseen ja avaavat näkökulmia tieteenalakohtaisiin kulttuureihin ja siihen, miten kansainvälisyys heijastuu opetuksen ja oppimisen tavoitteiden miettimiseen. Juha Laakkosen puheenvuoro eläinlääketieteen näkökulmasta nostaa keskusteluun kansainvälisen opetusyhteistyön mahdollisuudet ja opiskelijoiden osallistumisen tutkimukseen yhdessä opettajien ja kokeneempien tutkijoiden kanssa. Vastaavasti Petteri Muukkosen puheenvuoro maantieteen opetuksen tavoitteista tuo esille kansainvälistyvän maailman ja toimintaympäristön asettamat haasteet yliopistokoulutukselle. Millaisia tulevaisuuden globaaleja osaajia ja kansalaisia yliopistossa halutaan kouluttaa ja miten? Yhtenä ratkaisuna tähän tarjotaan kansainvälisen kanssakäymisen lisäämistä monin eri tavoin yliopisto-opetuksessa.

Tarvitsisimme yliopisto-opetuksen muutokseen liittyvien Januksen kasvojen molempien puoliskojen paljastamista, ja käsillä olevan kaksoisteemanumeron tekstit tuovat siihen joitakin avauksia. Jos puhutaan uusista avauksista strategioiden ja visioiden tasolla, on hyvä myös tunnistaa myös riskejä ja pohtia, millaista pedagogiikkaa tarvitaan haasteista selviämiseksi. Integroivat ja aktivoivat pedagogiset menetelmät ovat tämän teemanumeron keskeisintä antia. Toivomme siis entistä vilkkaampaa keskustelua yliopistokoulutuksen kansainvälistymisestä ja oppimisympäristöjen kehittämisestä – pedagogiikkaa unohtamatta!

Teemanumeron vierailevat päätoimittajat:

Vesa Korhonen

yliopistonlehtori, dosentti
kasvatustieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto

Markku Saarelainen

oppimisympäristöjen kehittämispäällikkö
Yliopistopalvelut, Itä-Suomen yliopisto

LÄHTEET

Pitkäranta, A. (2013). Flipped classroom – oppimisen uudet tuulet. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim*, 129 (17), 1740–1741.